

FARKLILIKLARA SAYGI EĞİTİMİNDE ÖĞRENME ORTAMININ DÜZENLENMESİ VE ÖĞRENCİLERLE YÜRÜTÜLEBİLECEK ETKİNLİKLER

Tolga TOPCUBAŞI

Doktora Öğrencisi, Marmara Üniversitesi, topcubasitolga@gmail.com

ÖZ

Farklılıklara saygı eğitim programında öğretim ortamındaki mekanın düzenlenmesi, materyallerin seçimi, kullanımı çok önemlidir. Eğitim ortamı çocukların pozitif kimliklerini ortaya çıkaracak ve farklılıklara karşı empati geliştirebileceği bir ortam olmalıdır. Bunun için onlara kendi kişilikleri ile pozitif bir uzlaşım imkanı verilecek ortamlar kurulmalıdır. Farklılıklara saygı eğitimi için iyi planlanmış eğitim öğretim ortamları çocukların gelişim özelliklerine uygun, güvenli, çok amaçlı, yaratıcılığı ve problem çözme becerilerini geliştiren ve destekleyen özelliklere sahip olmalıdır. Farklılıklara saygı eğitim uygulamalarında çocuklara farklılıkları gösteren, kültürel çeşitliliği yansıtan bir eğitim öğretim ortamı yaratmak gerekir. Bu çalışmada; farklılıklara saygı eğitiminde öğrenme ortamının nasıl olması gerektiği, farklılıklara saygı eğitiminde nelere dikkat edilmesi gerektiği hususundaki bilgiler ve bunun dışında farklılıklara saygı eğitimine yönelik öğrencilerle yapılabilecek etkinlik örneklerinden bahsedilmiştir. Konu ile ilgili Türkçe ve yabancı tezler, makaleler ve kitaplar incelenerek bir derleme çalışması yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Farklılıklara saygı eğitimi, ayrımcılığa karşı eğitim, öğrenme ortamı, etkinlikler

**THE ACTIVITIES THAT CAN BE CONDUCTED WITH STUDENT FOR THE RESPECT TO DIFFERENCES
EDUCATION IN ORDER TO ORGANIZE THE LEARNING ENVIRONMENT**

ABSTRACT

In the respect to differences education program, the arrangement of the place in the teaching environment, the selection and use of the education materials is very important. The learning environment should enable children to reveal their positive identities and develop empathy for differences. For this, it is required to establish environment that children will give positive compromises with their personalities. Well-planned teaching and learning environment for respect for differences and diversities education should have features that would promote and support children's developmental characteristics, creativity and problem-solving skills and should be safe, multi-purpose. In the context of respect to differences educational practices, it is necessary to create an educational environment that reflects the cultural diversity and differences to the children. In this study; how the learning environment should be for this respect to differences education program, what needs to be considered as content, and examples of activities that can be done for students for this education program have been described. A compilation study was conducted based on Turkish and foreign theses, articles and books related to the subject that are examined.

Keywords: Respect to differences education, education against discrimination, learning environment, activities

Farklılıklara Saygı Eğitiminde Öğrenme Ortamlarının Düzenlenmesi

Farklılıklara saygı eğitim programında öğretim ortamındaki mekanın düzenlenmesi, materyallerin seçimi, kullanımı çok önemlidir. Eğitim ortamı çocukların pozitif kimliklerini ortaya çıkaracak ve farklılıklara karşı empati geliştirebileceği bir ortam olmalıdır. Bunun için onlara kendi kişilikleri ile pozitif bir uzlaşma imkanı verilecek ortamlar kurulmalıdır (Derman-Sparks, 1989: 16).

Ayrımcılığa karşı bir sınıfta, öğretmenler çocukların farklılıklara karşı gösterdiği olumsuz tepkilere anında müdahale ederler. Yine bu ayrımcılığa karşı olan sınıfta; çocuklar kendileriyle ve aileleriyle gurur duymayı, insan farklılıklarına karşı duyarlı olmayı, farklılıkları idrak etmeyi ve neyin doğru olduğu hakkında konuşmayı öğrenirler (Derman-Sparks ve Edwards, 2010: 2).

Farklılıklara saygı eğitiminin uygulanacağı eğitim ortamları şu özelliklere sahip olmalıdır (KEDV, 2006: 30):

- Farklılıklara saygı için iyi planlanmış eğitim öğretim ortamları çocukların gelişim özelliklerine uygun, güvenli, çok amaçlı, yaratıcılığı ve problem çözme becerilerini geliştiren ve destekleyen özelliklere sahip olmalıdır.
- Farklılıklara saygı eğitimi yürütecek kurumların her türlü bireyin farklılıkları düşünülerek özel eğitim ihtiyacı olan çocuklara göre de eğitim ortamlarını düzenlemeleri gereklidir. Örneğin eğitim ortamları engelli çocukların da rahatlıkla yararlanabileceği bir ortam olmalıdır.

Farklılıklara saygı eğitim uygulamalarında çocuklara farklılıkları gösteren, kültürel çeşitliliği yansıtan bir eğitim öğretim ortamı yaratmak gerekir. Eğitim ortamı düzenlenirken sınıf içinde kullanılan materyaller ve ders kitaplarının seçimi de önemlidir. Eğitim malzemeleri seçilirken şunlara dikkat edilmesi gerekir (KEDV, 2006: 30):

- Seçilen materyal çocukların aile sosyal çevresini yansıtmalı, değişik ihtiyaç ve alışkanlıkları karşılayabilmelidir.
- Materyallerin alışılmış kalıpları yansıtmaması ve kesin olmayan verileri aktarmamasına dikkat edilmelidir.

Farklılıklara saygı eğitimi verilen ortamda şu özelliklerin olması öğrenmeyi daha da kolaylaştıracaktır:

- Eğitim ortamında farklı kültürleri yansıtacak bilgilerin olduğu panoların hazırlanması
- Dünyadaki bütün ırk, millet, cins ve sosyal sınıflardan insanların fotoğrafları sergilenmelidir.
- Televizyon ve gazetelerde görülen ünlü insanların çocuklar üzerinde büyük etkisi olduğundan farklı ırk, din, konum ve makamlarda bulunan ünlülerin fotoğraflarının bulunmasında yarar vardır.
- Engelli çocukların kendi işlerini kendi başlarına görebilmesi için rampa ve özel dayanaklar gibi uygun düzenlemeler oluşturulmalıdır.
- Görme ve işitme engelli çocuklar içinde gerekli eğitsel malzemeler bulundurulmalıdır.

Farklılıklara saygı eğitiminin uygulandığı kurumlarda olması gereken görseller şunlardır:

- Çocukların özgeçmişlerini gösteren bilgi ve resimler
- Toplumda var olan farklı özellikleri yansıtan resimler
- Farklı kültürlere ilişkin resimler
- Toplumdaki kişilerin günlük yaşamlarına, çalışma hayatlarına ve eğlence etkinliklerine ilişkin resimler
- Farklı çevrelerde farklı işi yapan kişilerin resimleri
- Farklı engeli olan kişileri çalışırken ve eğlenirken gösteren resimler.
- Farklı aile biçimlerini gösteren resimler

Farklılıklara saygı programında eğitici faaliyetlerde kullanılan malzemenin seçiminde dikkat edilmesi gereken bazı önemli noktalar şunlardır (Derman Sparks, 2001: 12):

- Eğitici faaliyetler için kullanılacak malzeme doğrudan ve dolaylı olarak bazı alışılmış kalıpları ifade etmemelidir.
- Eğitici işleyeceği konuyla ilgili çok sayıda değişik kaynaklar kullanılmalıdır. Bu sayede çocuk çok farklı ve çok yönlü bilgilenme duyarlılığı kazanabilir.
- Çocukların farklı kültürleri ve grupları daha iyi anlamasını sağlayacak etkinlik malzemeleri seçilmelidir.

Farklılıklara saygı eğitiminde kullanılan kitapların içeriğinde bulunması gerekenler şunlardır (Derman Sparks, 2001: 13) :

- Kitapların çeşitlilik ve farklılıklara yeteri kadar yer verilmesi
- Doğru bilgi ve resimleri içermesi
- Toplumsal cinsiyet rollerindeki çokluğu, kültürel ve etnik arka planları, yaş kavramını, engelliliği ve çeşitli yetenekleri, meslekleri ve görevleri anlatmalı
- Toplumun farklı gruplarının yaşam şekilleri hakkında bilgiler içermeli
- Farklı yaşama şekilleri ve aile grupları ile ilgili bilgileri içermeli
- Farklı kültürel yapılara ait bilgiler içermelidir.

Farklılıklara Saygı Eğitiminde Öğrencilerle Yürütülebilecek Etkinlikler

Farklılıklara saygı eğitiminde çocuklar önyargılarını keşfederek bu ön yargıları yıkmaya, kendisine yada başkalarına karşı bir haksızlığa karşı mücadele etmeyi öğrenirler. Çocuklar farklılıklara saygı eğitim programıyla duygularını da iyi tanıyacak ve toplumda kendini daha iyi ifade etme yeteneği gelişecektir. Bununla birlikte çocukların kendi akranlarının da alışkanlıklarını, davranış biçimlerini iyi anlaması sonucunda yaşatlarının görüş ve duygularına saygı duymayı öğrenirler (KEDV, 2006: 39).

Farklılıklara saygı eğitiminde bu hedeflere ulaşmak için eğiticinin gerekli ortamı sağlaması gereklidir. Bu nedenle çocukların kendilerini rahat hissedebilecekleri, kendilerini serbestçe ifade edebilecekleri bir ortam yaratılması çok

önemlidir. Çünkü duygu ve düşüncelerin kısıtlanmadan yasaklanmadan serbestçe ifade edileceği ortamlarda öğrenciler önyargılarından kolaylıkla arınırlar. Böylelikle öğrencilerin birbirlerini daha iyi tanımalarını sağlayacak bir ortam yaratılmış olur (Ekmişoğlu, 2007: 60).

Çocuklar toplumdan kazandıkları önyargıları daha çok oyun ve sanatsal faaliyetlerle dışa vururlar. Oyun ve sanatsal faaliyetlerde çocuğun yaratıcılığı ortaya çıktığı için en kalıcı davranış bu etkinlikler zamanında kazanılır. Çocukların önceden kazandığı ayrımcı tutum ve davranışları ortaya çıkarmak ve düzeltmek için yapılacak etkinliklerde oyun ve sanatsal faaliyetlere yeteri kadar önem verilmelidir (Üner, 2011: 39).

Etkinliklerin amacı çocuklara yalnızca bilgi aktarımı sağlamak değil farklılıklara saygı tutumunun gelişimini de yardımcı olmaktır. Etkinlikler yapılırken etkinlik kurallarına gereken önem verilmelidir. Bu etkinlikler sayesinde çocuklar yanındakine saygı duyması gerektiğinin farkına varacaktır. Ayrıca etkinliklerde grup çalışması yaptırılarak çocukların işbirliğinin, paylaşmanın, birbirleriyle yardımlaşmanın önemini daha iyi anlamaları sağlanır. Etkinliklerdeki konu seçimi çocuğun ilgisini çekebileceği bir konu olmalıdır. Bu seçim çocukların günlük hayatlarından, farklı aile kültürlerinden ve her farklı grubun hayatından ve ilgi alanlarından olabilir (KEDV, 2006: 40).

Farklılıklara saygı eğitim programında aile katılımı çok önemlidir. Eğitici faaliyetler sırasında ailelerle sürekli iş birliği içinde olunmalı onların etkinliklere katılımı sağlanmalıdır. Etkinliklere aile katılımı sağlanarak etkinlikler farklı aile yapıları, sosyal ve kültürel çevrelerin özellikleriyle zenginleştirilmelidir (Vandenbroeck, 2007: 31).

Eğiticilerin farklılıklara saygı eğitimi etkinliklerinde drama çalışmalarına yer vermesi çocukların farklılıklara karşı ayrımcı tutum ve davranışları rahatça fark etmelerini sağlar. Drama çalışmalarıyla çocuklar kendi düşüncelerini özgün bir şekilde ifade ederler. Böylece eğitici, çocuğun farklılıklara olan olumsuz tutumlarını keşfeder ve düzeltmeye yönelik drama çalışmaları tasarlar. Çocuk drama çalışmasında yer almak istemezse eğitici çocuğu cesaretlendirmeli, gerekirse kendi de drama da rol almalıdır. Drama çalışmalarıyla çocukların duygu ve düşünceleri rahatça açığa çıkar ve empatik düşünceleri desteklenmiş olur (Troyna ve Hatcher 1992: akt: Ekmişoğlu, 2007: 61).

Farklılıklara saygı eğitimi veren öğretmenler rol oynama aktivitesinin çocuklar için ne kadar önemli olduğunu bilirler. Çocuklar sınıfta olan veya onlara kitaptan okunan olayları oynarlar veya canlandırırılar. Kolh'a (2002) göre rol oynama çocukların kendi ırkıyla yüzleşmesine yardımcı olur. Rol oynama öğrencilerin diğer insanların nasıl düşündüklerini ve hissettiklerini anlamak, başkalarının ne dediğine karşı nasıl tepki vereceklerini bilmek ve uygun mimik ve dil geliştirmelerine yardımcı olmak için onlara fırsatlar sunar (Lin, Lake ve Rice, 2008: 188).

Farklılıklara saygı eğitiminde yapılacak etkinliklerden birisi de eğiticinin öğrencilerle birlikte şarkı söylemesi ya da onlara hikayeler anlatmasıdır. Seçilen şarkı ve hikayelerin farklılıkları yansıtacak içerikte olmasına dikkat edilmelidir (Derman-Sparks, 1989: 11).

Öğretmen, öğrencilerle ilgili resimler ortaya koyarak bu resimlerle ilgili düşünceleri açıklamalarını sağlayıp oyunlarla öğrencilerin resimlerle etkileşim kurarak, anti ayrımcılıkla ilgili tartışmalarını sağlayabilir. Bu resimler toplumun farklılığını yansıtıyor olmalıdır. Görsellerde kullanılan örnek şablonlar farklılıklara maruz kalmış ya da zorlukla karşı karşıya kalmış öğrencilerden seçilmelidir (Wolpert, 2002: 12).

Fiziksel ayrımcılıkları önlemek için öğrencilerle hikaye okuma aktiviteleri yapılabilir. Fiziksel görüntüsünden dolayı alay edilen bir çocuğun hikayesi okunabilir. Burada fiziksel görüntüsünden dolayı alay edilen çocuğun ne hissettiği, onun yerinde olup olmak istemediği, nasıl davranışlar önerilebileceği gibi konularda öğrencilerin fikir yürütmesi sağlanabilir (KEDV, 2006: 41).

Öğrencilerin farklı etnik gruplara ilişkin önyargılarını engellemek ve olumlu tutum beslemelerini sağlamak için önce kendi etnik kökenimizden yola çıkılarak farklı etnik gruplardan öğrencilerle oyunlar oluşturulabilir. Sonuçta hepimiz Asya, Afrika, Ortadoğu ya da Amerika gibi çeşitli etnik kökenlere sahibiz. Muhtelif etnik kökenlere ilişkin benzerliklerin ve farklılıkların ortaya konduğu çeşitli yazılı ve görsel materyaller öğrencilere toplatılabilir. Öğrenciler her birinin kendi etnik kökenleriyle ilgili çeşitli açıklamalar yapmaları konusunda teşvik edilebilir. Öğrencilerle dayanışma aktiviteleri, müfredat geliştirme çalışmaları yapılabilir (Giugni, 2008: 8).

Öğrencilerin kafasında çeşitli basmakalıp yargılar oluşmaktadır ve bu da onların farklılıklara karşı çoklu bakış açısı geliştirmesini engellemektedir. Ancak bu durum onların eleştirel bakış açısı geliştirmeleri yönünde aksine çevrilebilir. Örneğin öğrenciler tüm yerlilerin kuş tüyü taktığını, çadırlarda yaşadığını düşünebilir ve tersi bir fotoğraf gördüğünde resimdeki kişinin yerli olmadığını iddia edebilir. Ancak yapılacak görsel, yazılı ve izlenceli etkinliklerle öğrencilerin kafasındaki bu fikir değiştirilerek bazı giysi ve materyallerin her etnik kökende olduğu gibi çeşitli özel törensel zamanlarda kullanılabileceğine dikkat çekilebilir (Ekmişoğlu, 2007: 62).

Öğrencilerin cinsiyetçilikle ilgili örneğin, “sen doktor olamazsın, çünkü sen kızsın” gibi çeşitli fikirleri vardır. Burada öğrencilere televizyondan, kitaplardan, dergilerden çeşitli meslek dallarından örnekler gösterilebilir. Öğrencilerle yerel sağlık merkezleri ziyaret edilerek kadın çalışanlarla tanışmaları sağlanabilir. Kızların marangozluk, tırmanma işleri yaptığı; erkeklerin ise bebeklerle oynadığı ve temizliğe yardım ettiği fotoğraflar kullanılabilir (Wolpert, 2002: 12).

Öğrencilerin kafasındaki siyah ya da koyu rengin kötü imajını ortadan kaldırabilmek için çeşitli etkinlikler yapılabilir. Örneğin öğrencilerden biri siyah bir öğrenci gördüğünde o öğrencinin yıkanmadığını ve kirli olduğunu ifade edebilmektedir. Buradaki önyargıyı ve ayrımcılığı ortadan kaldırabilmek için sınıfa siyah ve beyaz oyuncaklar getirilebilir. Bunlar öğrencilerin gözünün önünde yıkama masasında temizlenerek, temiz olup olmadıkları konusunda fikir yürütmeleri sağlanabilir. Ayrıca kirliliğin sadece siyah ya da kahverenginden oluşmadığını ispat etmek için oyun hamurlarından çeşitli renklerden etkinlikler yapılabilir. Öğrencilerle siyah ve kahverengi güzel şeylerin listesi yapılabilir (Wolpert, 2002: 17).

Çoğu öğretmen öğrencilerin ırk ayrımını fark etmediklerini düşünmektedirler. Ancak yapılan çalışmada 4 yaşındaki bir kız çocuğunun söyledikleri şaşırtıcı niteliktedir. Bu kız çocuğu kendisine gösterilen siyah bir

çocuğun bir hırsıza benzediğini, bunun nedeni olarak da suratının bir hırsız gibi koyu renkli olduğunu ifade ederek belirtmiştir. Muhtemelen bu çocuk haberlerden ya da sinemalarda gördüğü siyah suçlulardan etkilenmiştir. Bu durum çeşitli sosyal ve medyatik ortamlarda siyahların genellikle olumsuz imajla sergilenmesinden kaynaklanmaktadır. Bu olaydan sonra öğretmen anti ırkçı stratejiler geliştirmesi gerektiğine karar vermiştir. Bu amaçla da öğretmen olumlu imajlar topladı ve bunları öğrenme oyunlarında ve tartışmalarında kullandı. Olumlu imaj içeren resimler hakkında öğrenciler konuşturularak öğrencilerin olumlu izlenimler edinmeleri sağlandı (Vandenbroeck, 2007: 27).

Hikayelerde yer alan benzetme unsurları da çocukların ırkçılıkla ilgili düşüncelerini etkilemektedir. Örneğin bir hikayede yer alan “sabahları onlar bir kar gibi temiz, fakat gece onlar karaydılar, kirliydiler bir kurum gibi...” vb. ifadeler çocukları etkileyebilmektedir. Bu nedenle hikayelerde renklerin olumsuz kullanılış biçimi de çocukların ırkçılığa karşı düşüncelerini olumsuz etkileyebilmektedir. Öğrenci hikaye kitaplarında ve çocuklara yönelik televizyon programlarında siyah ya da beyaz adamın ne sıklıkla kötü adam olarak yansıtıldığının incelenmesi gerekmektedir. Kahramanlar yeniden tanımlanarak çocuklara tüm ırklardan insanların günlük kahramanlıkları yapabileceği (arkadaşına yardım etmek, komşularını bir araya getirerek sosyal ortamlar oluşturmak) gösterilebilir. Çocuklar için kendi aile ve sosyal çevresinden kahramanların yaptıkları çok önemlidir (Wolpert, 2002: 21).

Farklılıklara Saygı Eğitimi Programında Yer Alabilecek Etkinlik İçerikleri

Farklılıklara saygı eğitim programı kapsamında hazırlanan etkinlikler kendini ve başkalarını tanıma ve dört ayrımcı boyut ile sınırlanmıştır. Etkinliklerimiz şu başlıklar göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır:

- Kendini ve Başkalarını Tanıma
- Dış Görünüşe Dayalı Ayrımcı Tutum ve Davranışlar
- Aile Yapısındaki Farklılıklara Dayalı Ayrımcı Tutum ve Davranışlar
- Cinsiyete Dayalı Ayrımcı Tutum ve Davranışlar
- Bedensel ve Zihinsel Engelliliğe Karşı Ayrımcı Tutum ve Davranışlar

Kendini ve Başkalarını Tanıma

Bireyin özellikler açısından birbirlerinden farklı olmaları gayet doğaldır. Bu farklılıkların kaynağı hakkında yeterli bilgiye sahip olunmadığı takdirde önyargılar meydana gelir. Bu nedenle bireyin kendisini ve çevresindeki kişileri tanıması farklılıklara saygı eğitiminin ilk konusudur. Çünkü farklılıkları fark etme bireyin önce kendisini daha sonra çevresindeki kişileri tanıması ile başlar. Birey kendi özelliklerini tanımaya başladıkça diğerlerinden hangi açılardan farklı olduklarını ve bu farklılıkların onlara ne kazandırıp ne kazandırmadıklarının farkına varır (Wright, 1991: akt: Ekmişoğlu, 2007: 62).

Kendini ve başkalarını tanıma etkinliklerinde bireyin kendi fiziksel ve kişisel özelliklerini, cinsiyetini ve özelliklerini, ailesinin ve içinde yaşadığı kültürün özelliklerini öğrenmesi amaçlanmıştır. Kendini ve başkaları

tanıma çalışmalarında sınıf içerisinde herkesin kendini rahatça ifade edebileceği bir ortam yaratılarak öğrencilerin birbirlerini daha iyi tanımaları, birbirleri arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları rahatlıkla görmeleri sağlanmış olacaktır (KEDV, 2006: 42).

Bireyin kendi özelliklerini iyi bir şekilde tanıması kendine olan özgüvenini artırır ve toplumsallaşmasını kolaylaştırır. Bu nedenle de kendini ve başkalarını tanıma etkinlikleri farklılıklara saygı eğitim programında önemli bir yere sahiptir. Bu etkinlikler yapılırken eğiticiler farkında olmadan bazı aile yapısı, anne ve babanın evdeki görevleri, yaşam tarzları hakkında genellemeler yaparak çocukların ayrımcılığa uğramalarına neden olabilmektedirler. Bunun için eğiticiler bu çalışmalarda olabildiğince bireysel farklılıklara ve aile kültürlerindeki çeşitliliğe de yer vermelidirler (Ekmişoğlu, 2007: 62).

Farklılıklara saygı eğitim yaklaşımında bütün çocuklar eşit davranmak her zaman çözüm olmayabilir. Ayrımcılığa uğrayan bireylerin güçlü bir kimlik geliştirmeleri için eğiticilerin bu çocuklara ait olduğu grubu ve kültürü benimsemesi ve adaletli davranması şarttır. Bu çocukların önyargısız gelişimi için eğiticilerin buna yönelik adil ortamlar sağlaması önemlidir (KEDV, 2006: 42).

Ailelerin çocuklarla yapılan etkinlikler hakkında bilgilendirilmeleri ve bu etkinliklere katılımlarının sağlanması bu çalışmalar için büyük önem taşır (KEDV, 2006: 42).

Bu etkinliklerle amaçlanan; bireylerin kendilerini daha iyi tanıması sağlayarak kimliklerini rahatlıkla ifade etmeleri, bireyin öz kimlik geliştirmesi ve farklılıkları zenginlik olarak görmelerine yardımcı olmaktır. Kendini ve başkalarını tanıma çalışmalarının sene başında çocukların birbirlerini tanımaları sırasında yapılmasında yarar vardır (Ekmişoğlu, 2007: 62).

Dış Görünüşe Dayalı Ayrımcı Tutum ve Davranışlar

Farklılıklara saygı eğitim programlarında en önemli konulardan birisi de dış görünüş konusudur. Birey öncelikle kendisinin fiziksel özelliklerini iyice tanıyıp benimsedikten sonra fiziksel özelliklerin kişiden kişiye farklılık göstereceği bilincini de kazanması gereklidir. Dış görünüş bir kişi hakkında yorum yapmamızı sağlayacak ilk özelliktir. Bir kişinin ilk bakışta saç ve göz rengi, ten rengi, yüzünün güzelliği, sevimliliği, temiz ve bakımlı olması, kıyafeti gibi dış görünüş özelliklerine bakılarak o kişi hakkında olumlu ya da olumsuz yargılarda bulunulabilir (Wright, 1991: akt: Ekmişoğlu, 2007: 63).

Günlük yaşantımızda hiç tanımadığımız, ilk kez gördüğümüz birini sadece dış görünüşüne bakarak değerlendirmek ayrımcılık içeren davranış ve tutumlara yol açar. Bu tutum ve davranışlar zamanla önyargılara dönüşebilir (KEDV, 2006: 51).

Dış görünüş çocuklar içinde ilk fark edilen farklılıklardan biri olduğundan farklılıklara saygı eğitim programında bu etkinliklere gereken önemin verilmesi gereklidir. Bazı çocuklar dış görünüşü yüzünden sıklıkla ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Bu ayrımcılık kötü giyinen, temiz olmayan çocuklar için dışlanma olarak ortaya çıkarken temiz giyinen bakımlı çocuklar içinde olumlu bir şekilde ortaya çıkmaktadır (Ekmişoğlu, 2007: 64).

Toplumda yetişkinlerinde dış görünüşe bağlı ayrımcılığı sıklıkla yapmaları çocukları da bu konuda etkileyerek onların da dış görünüşe karşı ayrımcı tutum ve davranışlar kazanmasına neden olmaktadır. Bunun yanında dış görünüşle ilgili takılan lakapların medya tarafından desteklenmesi de bu nedenlerden biridir. Örneğin çocukların televizyonda sıklıkla izlediği dizilerdeki "havuç, bücür cadı" karakterleri bunları destekler niteliktedir. Toplum içinde lakap olarak kullanılan "şişko, obur, otistik, dört göz" gibi kelimeler de dış görünüşe dayalı ayrımcılığı yansıtmaktadır (KEDV, 2006: 51).

Dış görünüşe dayalı ayrımcı tutum ve davranışlar bazı öğretmenler tarafından da yapılmaktadır. Bazı öğretmenlerin temiz ve bakımlı öğrencilerle daha yakından ilgilenirken, kılık kıyafeti düzgün olmayan çocukları dışlaması buna örnek olabilir. Ya da kendi siyasi görünüşe göre başörtü takan kız öğrencilere iyi ya da kötü davranması da öğretmenlerin dış görünüşe dayalı yaptığı ayrımcı tutum ve davranışlardandır (Ekmişoğlu, 2007: 63).

Sınıf ortamında öğrencilerin dış görünüşe dayalı ayrımcı tutum ve davranışlarını gösteren bir örnek olay (Derman Sparks, 2001: 13):

2004-2005 eğitim- öğretim yılının başlangıcında sınıfımızda Albino hastalığı olan bir kız öğrenci katıldı. İlk iki hafta saçları ve davranışlarıyla farklı görünen bu çocuğumuzu arkadaşları yadırgadı. Onunla arkadaşlık etmek istemediler, aralarına almadılar. Bu iki hafta bu çocuğumuz okula diğer çocuklardan biraz daha geç geldi. Bu süre içinde çocuklarla sohbet edildi. Hastalığı hakkında bilgi verildi ve dışlanmaması gerektiği anlatıldı. Zaman zaman annesinin getirdiği CD'ler izlendi. İki haftanın sonunda çocuklar bu çocuğumuzla dostluk kurdular, aralarına aldılar.

Bu bölümde, öğrencilerin kendilerinin ve diğerlerinin fiziksel özelliklerini tanımasına, benzerlik ve farklılıkları keşfetmesine ve bu konudaki çeşitliliği anlamasına yönelik etkinlikler mevcuttur. Bu etkinliklere çocuklara güzel dış görünüşle iyilik, kötü dış görünüşle çirkinlik arasında bir bağın olmadığı fark ettirilir (KEDV, 2006: 51).

Aile Yapısındaki Farklılıklara Dayalı Ayrımcı Tutum ve Davranışlar

Toplumumuzda çeşitli aile yapıları vardır. Bunlar çekirdek aile, geniş aile ve tek ebeveynli ailelerdir. Çekirdek ve geniş aileler toplumumuzda kabul görmesine karşın tek ebeveynli aile yapısına karşı olumsuz bir ayrımcılık söz konusudur. Bununla birlikte zamanla din, ırk ve etnik köken farkı olan aile sayıları da giderek artmaktadır. Bu türden ailelere de olumsuz ayrımcılık yapılabilmektedir (KEDV, 2006: 61).

Ailelerin gelir durumu, ait olduğu kültürün özellikleri, ebeveynlerin eğitim durumu, yaşam standartları ve geçimlerini sağladıkları işin türü de aileler arasında ayrımcılığa neden olan faktörlerdendir (Üner, 2011: 44).

Ailedeki ebeveynler bazı aile yapılarına karşı ayrımcı davranışlar göstererek çocuklarının da bu ailenin çocuklarıyla görüşmelerini istemezler. Örneğin çocuklarını mesleğini ve yaşantısını beğenmedikleri bir ebeveynin çocuğuyla görüştürmek istemeyen aileler vardır (Derman Sparks 1989: 97).

Bu etkinlikleri planlarken her türlü aile yapısı göz önünde bulundurularak hazırlanmalıdır. Etkinliklerde hiç bir aile yapısı dışlanmadan her aile yapısına uygun çocukların kabul edildiğini gösterecek etkinlikler düzenlenmelidir. Aile panolarının oluşturulması, ailelerin kendi kültürüne ait yaşam deneyimlerini çocuklarla paylaşması bu etkinlikler arasında yer alabilir. Örneğin veli kendi kültürüne ait dans ve müzikleri öğrencilerle paylaşarak öğrencilerin bu farklılıkları tanımalarına yardımcı olur. Velilerin kendi mesleklerini sınıf içinde tanıtmaları da çocukların bu mesleklere karşı önyargıyla bakmalarını engelleyecektir (Ekmişoğlu, 2007: 67).

Bu etkinliklerde aile katılımı ailelerin birbirlerini tanınması ve çeşitli aile yapılarına saygı duymaları açısından önemli bir yere sahiptir. Aileler sadece etkinlik esnasında değil etkinlik planlanırken de sürece katılabilirler. Bu etkinlikler sayesinde çocuklar da birbirlerinin yaşam biçimlerini, farklı aile yapılarını ve farklı meslekleri tanıyacak ve bu farklılıklara saygı duyacaktır (KEDV, 2006: 62).

Etkinlikler tasarlanırken çocukların öncelikle kendi aile yapılarını sonra toplumunda var olan farklı aile yapılarını daha sonra ise dünyadaki farklı aile yapılarına değinilmelidir.

Aile yapısındaki farklılıklara dayalı ayrımcı tutum ve davranışlara karşı yürütülecek etkinliklerde verilecek temel mesajlar şunlardır (Ekmişoğlu, 2007: 67):

- Herkesin ait olduğu bir kültür vardır.
- Çeşitli kültürler vardır ve bu kültürler arasında farklılıklar ve benzerlikler vardır.
- Kültürlerin hiç biri diğerinden daha üstün değildir.
- Hiç bir kültürün davranış kalıplarının yanlış değildir.
- Ev içindeki yaşamımızda ailemizin uygun gördüğü davranışları göstermemiz normalken okullar da farklı kurallar uygulanması da normaldir.

Cinsiyete Dayalı Ayrımcı Tutum ve Davranışlar

Geçmişten beri tüm toplumlarda erkek ve kadın arasında ayrımcılıklar olmuştur. Topumlarda erkek ve kadınlar için biçilen kalıplaşmış roller vardır. Erkeklerin ev geçindirmesi, kadınların da ev işlerini yapması ve çocuk büyütmesi toplum tarafından bu cinsiyetlere atfedilen rollerdendir. Kadınların duygusal, erkeklerin ise cesur olması da bu cinsiyetlere ait genel özellikler olarak düşünülmektedir (KEDV, 2006: 75).

Toplumda yetişkinler tarafından cinsiyete dayalı ayrımcılık fazlasıyla görülmektedir. Örneğin ailelerin erkek çocukları için düşündükleri meslekler mühendislik, yöneticilik iken kızlar için düşündükleri meslek ise genel de öğretmenlik ve hemşirelik gibi mesleklerdir. Ailelerin bu tutumları kızların ilerde ilgisi olduğu halde kendi istediği meslekten vazgeçmesine sebep olmaktadır (KEDV, 2006: 75).

Çocuklarda en erken oluşan farkındalık cinsiyet kavramıdır. Çocuklar küçük yaşlarda kendilerini kız ya da erkek yapan şeyin ne olduğunu bilmezler ve büyüdüklerinde cinsiyetlerinin değişip değişmeyeceğini merak ederler. 5-6 yaşlarında cinsiyetlerinin değişmeyeceğinin farkına varırlar. Buna rağmen büyümenin cinsel organlar üzerinde yarattığı değişiklikleri fark edemezler. Bu nedenle cinsiyete dayalı ayrımcı tutum ve davranışlar için hazırlanan

etkinliklerin cinsel eğitime yönelik etkinliklere paralellik göstermesi gereklidir (Williams, Best, 1990: akt: Üner, 2011: 48).

Cinsel kimlik gelişiminde biyolojik cinsiyetin yanı sıra toplumsal cinsiyet rolleri de önemlidir. Toplumsal cinsiyet normları toplumların geleneklerine bağlı olarak oluşturdukları, erkeklerin ve kadınların nasıl davranmaları ve toplumda hangi rolleri üstlenmeleri gerektiği konusundaki düşüncelerdir. Toplumda yetişkinler tarafından kız ve erkek çocuklarına küçük yaştan itibaren farklı davranılır. Kız çocuklar için pembe, erkek çocuklar için mavi renklerinin tercih edilmesi, oyuncak olarak kızlara bebek, erkeklere araba ya da silah alınması bu farklılıklardan bazılarıdır. Çocukla cinsiyete dayalı bu ayrımcı tutum ve davranışları küçük yaşta fark etmeye başlarlar ve kız ve erkek çocuklarının farklı davranması gerektiğini kabul ederler (Ekmişoğlu, 2007: 68).

Toplumsal cinsiyet rollerinin sınırlayıcı ve kalıplaşmış yargıları çocukların kimliklerinin değişik yönlerini keşfetmelerini engelleyebilir. Kız çocuklarının her alanda başarılı olabileceğini ve kendi yaşamına ilişkin seçimler yapabileceklerini bilmeye ihtiyaçları vardır. Erkek çocukların da kız çocuklara karşı üstünlük taslamadan başarılı olabileceklerini öğrenmeye ihtiyaçları vardır (Üner, 2011: 48).

Bu bölümde yer alan etkinliklerle verilmesi amaçlanan temel mesajlar şunlardır (KEDV, 2006: 76):

- Bir çocuğu kız ve erkek yapan şey çocuğun anatomisidir.
- Cinsiyete yönelik farklılıklar çocuğun gelişimlerini ve geleceklerini belirlemede önemli unsur değildir.
- Toplumsal cinsiyet rolleri her toplumun kültürüne göre değişebilir.

Etkinlikler yürütülürken her çocuğa eşit imkanlar sağlanmalı, cinsiyete bakılmaksızın her çocuğun her türlü işi birlikte yapması sağlanmalıdır. Cinsiyete ait tabular, kalıplaşmış yargılar ortadan kaldırılarak etkinlikler yapılmalıdır. Etkinliklerle ilgili aileler bilgilendirilerek çalışmalarına katılmaları sağlanmalıdır.

Bedensel ve Zihinsel Engelliliğe Dayalı Ayrımcı Tutum ve Davranışlar

Toplumumuzda engellilere karşı bazı önyargılar vardır. Bu önyargıyı oluşturan kişiler genellikle engelli olmayan bireylerdir. Bu bireyler engellilere karşı onları yok sayma, görmezlikten gelme, birlikte olmak istememe, onlara acıma gibi davranış ve tutum geliştirirler (Üner, 2011: 47).

Engellilere karşı oluşturulmuş bu ayrımcı tutum ve davranışlar engellilerin benlik algılarını olumsuz yönde etkilemektedir. Toplum içinde engellilerin olduğu gibi kabul görmesi ve gelişimlerini iyi bir şekilde tamamlamaları için bedensel ve zihinsel engelliliğe dayalı ayrımcı tutum ve davranışların yok edilmesini sağlamak önemlidir. Bunun için eğitimcilerin engelli bireylerin farklı özelliklerini keşfedip yücelterek onların toplumca onaylanmasını sağlamalıdır (KEDV, 2006: 87).

Okul ortamının ve öğrenme ortamının engelli bireyler düşünülerek onlara göre de düzenlenmesi gereklidir. Farklı engellere sahip öğrencilerin kaynaştırma eğitimi alması engelli çocuklara büyük bir yarar sağlamaktadır. Kaynaştırma eğitimi veren öğretmenler sınıf ortamını bu öğrencileri de göz önüne alarak düzenler ve sınıf içinde

bu kişilere saygı duyulmasını sağlarlar. Böylelikle engeli olmayan öğrencilerle engelli öğrencilere arasında olumlu bir iletişim ortamı sağlayarak öğrencilerin engelli olan bireylere karşı saygı duyulması gerektiği bilincini aşarlar (Ekmişoğlu, 2007: 67).

Bu eğitim sürecinde öğretilmesi gereken engelli olmayan bireylerin de engelli bireylerle kolayca iletişim kurmalarını sağlamak ve engelli bireylere karşı oluşturduğu yargıları yok etmesine yardımcı olmaktır. Bunun için eğitimcilerin bu süreçte engellilik hakkında çocuklara gereken bilgileri vermesi önemlidir. Bu süreçte eğitimcinin engellilik hakkında bilgi vermesi tek başına yeterli değildir. Bunun yanında eğitimciler çocukların birbirilerini tanımaları ve birbirleri hakkında bilgi sahibi olmaları için gerekli adımları atmalıdır (KEDV, 2006: 88,89).

Toplumda engellilik hakkındaki bilgi eksikliği ayrımcı tutum ve davranışların en temel nedenlerinden birisidir. Çocukların engellilerden korkma, ona dokunmaktan çekinme gibi eğilimlerinin olması onlara karşı bilgi eksikliğinden kaynaklanmaktadır (Gomolla, 2002: 98).

Çocuklar engellilere karşı küçük yaşlarda ön yargı oluşturmaya başlarlar. Çocukların cinsiyet ve dış görünüşlülüğe karşı oluşturdukları farkındalıklar geliştikçe engellilikleri de fark etmeye başlayacaklardır. Çocuklar engellilerin neleri yapıp yapamayacakları hakkında bilgi sahibi olmak isterler. Ebeveynlerin ve eğitimcilerin engellilere ait bilgileri onları acıyormuş gibi tavırla değil de olduğu gibi vermeleri gerekmektedir (Gramelt, 2010: 4).

Bu bölümdeki etkinliklerle verilmesi amaçlanan temel mesajlar şunlardır (KEDV, 2006: 90):

- Engellilik doğuştan olabileceği gibi sonradan da olabilir.
- Her bireyin bir engelli adayı olduğu bilinci kazandırılır.
- Engelli bireylerin yaşama katılma, eğitim ve gelişme haklarından yararlanmalarına olanak tanımak gerekir.
- Engelli insanların her insan gibi yapabilecekleri ve yapamayacakları şeyler vardır.
- Engelli insanlar çeşitli becerilere sahiptirler.
- Engelli insanlar birçok işin üstesinden rahatlıkla gelebilirler.

Bu süreçte hazırlanan etkinlikler çocukların engelliler hakkında bilgi edinmesini sağlamalıdır. Eğitimde kullanılan materyallerde engellilere ait de resimlerin bulunması önemlidir. Böylece diğer çocukların da engelli bireylerle ilgili sorular sorması, tartışılması ve bu konuda araştırma yapılmasını sağlayacak ortamlar oluşur. Çocukların engelli bireylerin kullandığı araçlar hakkında bilgi sahibi olması da önemlidir. Engelli bireylerin kullandıkları tekerlekli sandalye, protez kol ya da bacak gibi araçların diğer öğrenciler tarafından tanınması ve bu araçlara saygı duyulması öğretilmelidir (KEDV, 2006: 91).

Bedensel ve zihinsel engelli bireylere karşı oluşturulan ayrımcı tutum ve davranışları yok etmek için öğrencilerle engelli bireyleri anlayacak empati oyunları oynanmalıdır. Grup içerisinde engelli bireyler varsa bu kişilerin eğitici tarafından etkinliklere aktif olarak katılımı da sağlanması önemlidir (Wolpert, 1997: 6).

Bedensel ve zihinsel engelliliğe karşı ayrımcı tutum ve davranışlar için farklılıklara saygı eğitim programında uygulanacak etkinliklerde engelliler ile ilgili şu bilgilere yer verilmesi önemlidir (Ekmişoğlu, 2007: 66) :

- Engellilik doğuştan ya da sonradan ortaya çıkabilir.
- Engelli çocukların ya da yetişkinlerin yaşama katılma, eğitim ve gelişme haklarından yararlanmalarına olanak sağlanması gereklidir.
- Engelli insanların da herkes gibi yapabilecekleri ve yapamayacakları şeyler vardır.
- Engelli insanların birçok beceriye sahip olup, birçok işin üstesinden gelebilirler.

KAYNAKÇA

- Derman-Sparks, L. and A.B.C Task Force; (1989). *Anti-Bias Curriculum: Tools For Empowering Young Children*, Washington: DC;NAEYC
- Derman-Sparks, L., Edwards, J. O., & National Association for the Education of Young Children. (2010). *Anti-bias education for young children and ourselves*. Washington, DC: National Association for the Education of Young Children.
- KEDV. (2006). *Erken Çocuklukta Farklılıklara Saygı Eğitimi El Kitabı*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Derman-Sparks, L. 2001 Anti-Bias-Arbeit mit Kleinen Kindern in den USA. *Übersetzung des Vortrags bei der Fachtagung von Kinder Welten, Kleine Kinder – Keine Vorurteile?*. in Berlin am 15.1.2014 (online unter www.kinderwelten.net).
- Ekmişoğlu, M. (2007). *Erken Çocukluk Döneminde Farklılıklara Saygı Eğitimi Kavamı Hakkında Öğretmen Görüşlerinin İncelenmesi ve Farklılıklara Saygı Ölçeği'nin Geçerlik Güvenirlik Çalışması*. Onsekiz Mart Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale.
- Üner, E. (2011). *Okul Öncesi Eğitim Programındaki 36-72 Aylık Çocuklara Farklılıklara Saygı Eğitimi Kazandırmanın Öğretmen Görüşleri Doğrultusunda Değerlendirilmesi*. Erciyes Üniversitesi.Eğitim Bilimler Anabilim Dalı. Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi. Kayseri
- Vandenbroeck, M. (2007). Beyond anti-bias education: Changing conceptions of diversity and equity in European early childhood education. *European Early Childhood Education Research Journal*, 15(1): 21–35.
- Lin, M., Lake, V., & Rice, D. (2008). Teaching anti-bias curriculum in teacher education programs: What and how. *Teacher Education Quarterly*, 35(2), 187-200.
- Wolpert, E. (2002). Redefining the Norm: Early Childhood Anti-Bias Strategies.In E. Lee,D. Menkart& M. Okazawa- Rey (Eds.), *Beyond heroes and holidays: A paractical guide to K-12 anti- racist, multicultural education and staff development*. Washington. DC: *Teaching for Change*
- Giugni, M. (2008). *Exploring Multiculturalism, Anti Bias and Social Justice in Children's Services*. Sydney: Professional Support Coordination Unit and Children's Services Central